

BAKKE LENSMANNSGÅRD

Dokumentasjonsvedlegg til fredningsvedtak

DEL 1: Informasjon om eiendommen

Foto: Riksantikvaren 2016

Innhold

1. Bakgrunn.....	3
1.1. Lokalisering.....	3
1.2. Andre fredete kulturminner i nærområdet.....	4
2. Historikk	5
2.1 Bakke lensmannsgård.....	5
2.2 Datering av bygningen	5
2.3 Gårdens mange funksjoner	6
2.4 Lensmannsslekta	6
2.5 Andre historier fra lensmannsgården.....	7
2.6 Lensmannsvesnet i Norge.....	7
2.7 Byggeskikk i området (dagens Flekkefjord kommune)	9

Fredningsdokumentasjonen består av to deler:

DEL 1: Informasjon om eiendommen

DEL 2: Beskrivelse av hovedbygning med interiør (*unntatt offentlighet*).

Dokumentasjonsvedlegget er utarbeidet i forbindelse med fredningssaken for Bakke lensmannsgård. Målet med arbeidet har vært å dokumentere bygningen, bygningens historie og sette gården inn i en kulturhistorisk sammenheng.

Dokumentasjonsvedlegget er utarbeidet av Riksantikvaren og Vest-Agder fylkeskommune 2017.

1. Bakgrunn

Eiendomsinformasjon

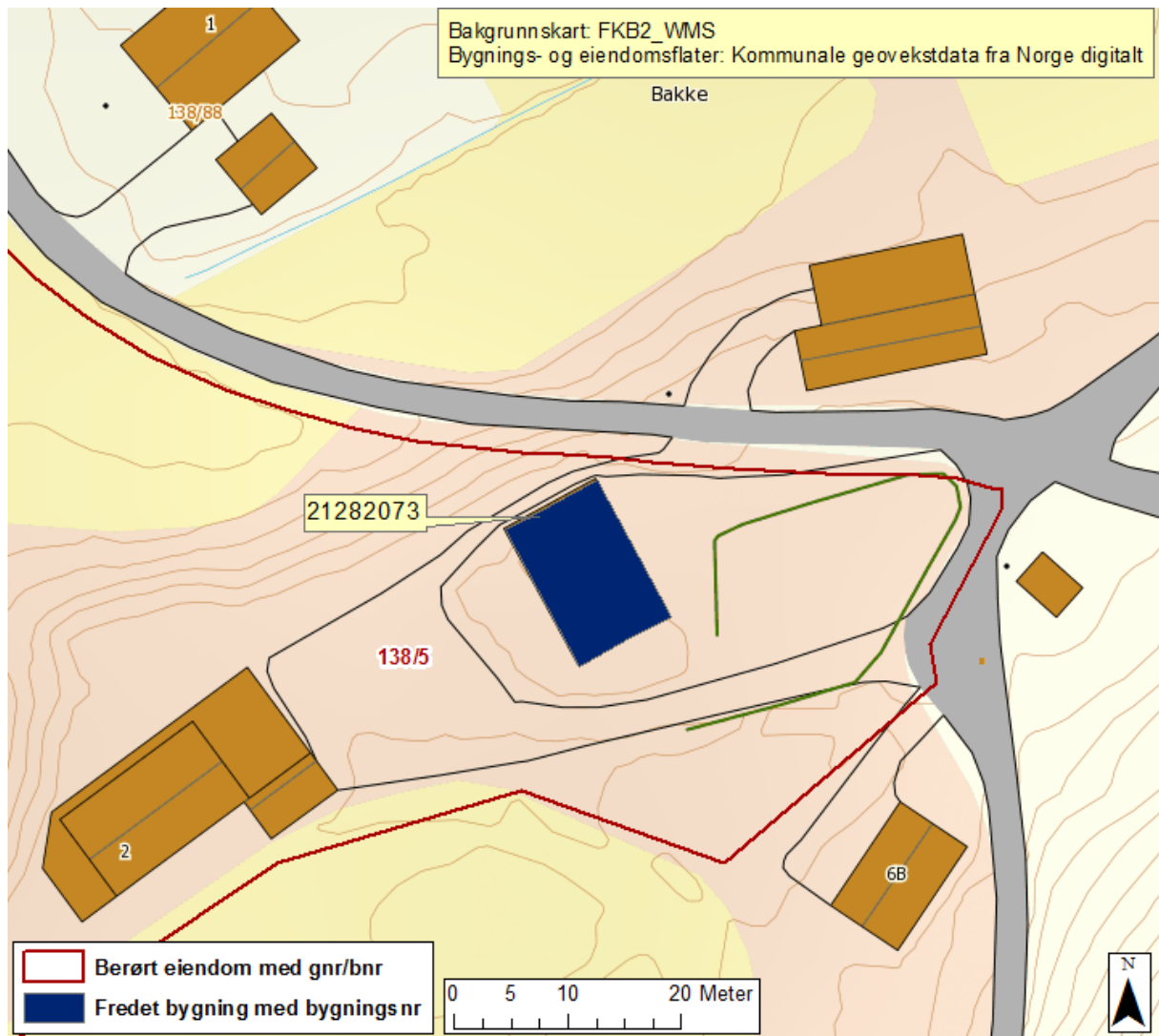
Våningshuset på Bakke lensmannsgård

Adresse: Bakke 4

Gnr./bnr.: 138/5

Bygningsnr. 21282073

Askeladden-ID: 130553-1

1.1. Lokalisering

Bakke lensmannsgård ligger i Bakke i tettstedet Sira, i Flekkefjord kommune. Sira var det største tettstedet i den tidligere administrasjonssenteret Bakke. Bakke ligger øst for elva Sira, mellom de to innsjøene Sirdalsvannet og Lundevatnet.

Bakke Lensmannsgård ligger på en liten høyde ikke langt fra der Bakke bro krysser Sira-åna. Lensmannsgården ligger sentralt til i bygda med god utsikt til alle de viktigste ferdselsårene. Vestlandske Hovedveg (anlagt 1839-1844) går forbi gården. Veien til Gyland,

Sirdalen, Feda og Flekkefjord passerte bygningen. Det var stor trafikk forbi gården, både vestfra over Tronåsen, og østfra Feda og Gyland. Like ved lensmannsgården går Sørlandsbanen og traseen til den nedlagte Flekkefjordbanen.

I området finnes også postvegen fra Feda til Bakke. Dette er en gammel rideveg, sannsynligvis fra førreformatorisk tid. Den ble opprustet til sledevei i 1796-1802. Den ble brukt til postvei fra 1653-1841, og som lokal kirkevei til 1950.

Bakke ble opprettet som formannskapsdistrikt i 1837. Det omfattet da hele Sirdalen fra fylkesgrensen mot Aust- Agder i nord til Sirnes i sør. Sirdalen ble utskilt i 1849, og Gyland i 1894. Igjen står Sirdalen mellom Sirnes i sør og Visland og Ovedal i nord. I 1960 ble den nordøstre delen av Bakke med 226 innbyggere del av Sirdal kommune, og fem år etter ble resten av Bakke innlemmet i Flekkefjord kommune. Bakke hadde da 925 innbyggere.

Tidligere Bakke kommune

1837-1848 Bakke, Gyland, Tonstad og Øvre Sirdal utgjorde Bakke formannskapsdistrikt.

1849 Tonstad og Øvre Sirdal ble skilt ut

1849-1893 Bakke og Gyland utgjorde kommunen.

1894-1964 Bakke egen kommune, men i 1960 ble Haughom-grenda overført til Sirdal kommune.

1965 Bakke kommune ble en del av Flekkefjord kommune sammen med Nes, Hidra, Gyland og Flekkefjord by.

Kilde: arkivportalen.no

1.2. Andre fredete kulturminner i nærområdet

Av andre fredete kulturminner i nærområdet kan nevnes Vestlandske Hovedveg som ble fredet i 2009, mens Bakke bro ble fredet allerede i 1959. Flekkefjordbanen ble fredet i 2015. Bakke prestegård ble fredet i 1993. Bakke middelalderske kirkegård er automatisk fredet, mens Bakke kirke fra 1670/1757 er en såkalt listeført kirke. Det er flere fredete gravminner og andre arkeologiske kulturminner i området.

Bilder tatt av Bakke lensmannsgård i 1971. Foto: Riksantikvaren

2. Historikk

2.1 Bakke lensmannsgård

Gården Bakke er en av de eldste i Bakke sokn. I følge "Bakke bygdebok" kan man følge slektsleddene på bruket tilbake til 1600- tallet, men det var først på 1830- tallet at gården fungerte som lensmannsgård.

Våningshuset på Bakke lensmannsgård er oppført etter 1836. I følge dagens eier er det oppført rundt 1844. I dag er hovedbygningen og fjøset de eneste bygningene som er igjen fra den tidligere lensmannsgården. Tidligere har det vært både et uthus, utedo og en låve her. Disse ble revet i forbindelse med at den nye boligen like sør-vest for lensmannshuset ble oppført.

Våningshuset på lensmannsgården var bebodd fram til 1980.

I likhet med andre lensmannsgårder inneholdt hovedbygningen både bolig rom og offisielle rom, inklusive arrest (celle). Denne kombinasjonen av privat og offentlig bruk er karakteristisk for lensmannsgårder og speiler lensmannsinstitusjonens posisjon i lokalsamfunnet og i Norge.

I dag har eiendommen gnr. /gnr. 138/5. I 1900 var matr.nr/gnr. 29 og løpenr./bnr 5

2.2 Datering av bygningen

Inntil nylig har man antatt at bygningen var fra 1700-tallet. Denne antakelsen baserte seg på skriftlige kilder. Etter en visuell besiktigelse i forbindelse med avdekking av tømmerkjernen, ble det antatt at tømmeret i andre etasje var eldre, mulig fra 1600-tallet.

På grunn av usikkerhet rundt dateringen av våningshuset, ble det gjennomført en dendrokronologisk undersøkelse (årringsdatering) i 2011 med formål om å datere våningshuset. Tilsammen ble det hentet ut 67 prøver fra bygningen. Prøvene er tatt fra ulike steder i bygningen, og fra alle etasjer, inklusive kjeller og trev.

Prøvene ble senere datert av Nasjonalmuseet i Danmark. Funnene er publisert i en NNU-rapport utgitt i 2014.

NNU-rapporten viser at i de aller fleste av prøvene yngste årringer ble datert til 1836. Det mangler barkekant på de aller fleste av prøvene, og man kan derfor ikke fastslå eksakt fellingsår. Det betyr at tømmeret kan ha vært felt i 1836 eller noen år etter. 46 av de 67 prøvene ble datert. NNU-rapporten nevner også at alle dateringsprøvene som er tatt kommer av tømmer fra furu av meget høy kvalitet.

Riksantikvaren mener at vi ut fra det omfattende dateringsgrunnlaget, og resultatet som gir et ganske entydig fellingsår, sammenholdt med andre kilder, kan fastslå at bygningen er oppført i 1836 (eller noen år senere). Det ser videre ut til at begge etasjene og trevet ble oppført samtidig.

2.3 Gårdens mange funksjoner

Lensmannsgården dekket en lang rekke funksjoner. Lensmannen var statens representant. Han var skatteoppkrever for gårdsskatten, han organiserte sesjon når unge menn skulle registreres til militærtjeneste, han organiserte ting fire ganger i året, (høst-, vinter-, vår- og sommerting). Der ble straffesaker og tvistemål behandlet. Ofte var lensmannen aktor i straffesakene. Skriverne kom da opp fra Flekkefjord. Ved vaksinerings mot kopper kom legen fra Flekkefjord, og det ble innredet til helsestasjon i lensmannsgården. Lensmannen bestyrte også postkontoret i gården.

I gården var det alltid mye folk og et yrende liv. Ofte kunne det stå 12 hester tjoret utenfor og ventet på sine eiere. Ved stortingsvalg ble huset brukt til valglokale, og det kom da tilreisende fra hele distriktet.

2.4 Lensmannsslekta

Gårdbrukerne på Bakke tilhørte den såkalte lensmannsslekta. Lensmannstittelen gikk i arv fra generasjon til generasjon, og lennsmennene hadde vekselvis navnene Asbjørn og Henrik. Bruken av disse navnene på gårdeierne har fortsatt helt fram til i dag.

I manntallet av 1801 var Asbjørn S. Bakke gårdbruker, Lensmann og 2. Folkelikskommisær. Han fikk 6 barn, og det var den yngste gutten Henrik, født 1803 som senere skulle etterfølge han i hans lensmannsstilling. I 1803, hadde Bakke fem "huder" i skyld, og det var åtte oppsittere på godset. Hele Bakke odels- og bondegods ble i 1803 taksert til 350 riksdaler pr hud.

Eldste sønn på gården Sigbjørn Asbjørnsen Bakke fikk i 1822 skjøte på farsgården på Bakke. Men i 1829 ble han ansatt som Lensmann i Feda og Gyland og bosatte seg på Sande i Feda. I 1833 solgte han farsgården til sin yngre bror Henrik Asbjørnsen Bakke. Henrik Asbjørnsen Bakke ble tilsatt som Lensmann i 1830, og det var han som bygde huset som står på Bakke. Han fikk fem barn. I 1840 ble Henrik avsatt fra sin stilling som Lensmann etter 10 år i tjeneste. Han hadde hjulpet en mann å slippe fri fra militærtjeneste, noe som ble sett som en stor embetsforsømmelse.

I 1857 ble hele gården på 10 "engelske" på Bakke solgt fra Henrik til den eldste sønnen Asbjørn for gårdens kjøpesum og føderåd for seg og sin kone. Med i avtalen fulgte det også med en aksje i jernbanen Kristiania-Mjøsa, aksjen lød på 25 "spesidaler".

Asbjørn Henriksen Bakke ble født 12 nov 1837. Han gikk lærerskole, og ble enstemmig innstilt av herredsstyre i Bakke til lensmannsembetet. Det var da ca. 30 år siden faren sluttet som lensmann. Asbjørn var overformynder, forlikskommisær, medlem av herredsstyret, bankstyret, matrikuleringsnemda i 1864. Han var Lensmann i 50 år, og den tredje i rekka.

Med Asbjørn gikk lensmannsembetet ut av slekta. Han var gift to ganger. Han fikk sønnen Henrik Asbjørnsen Bakke i første ekteskap. Det var han som etter hvert tok over gården. Henrik fikk 4 gutter, den eldste sønnen Asbjørn Henriksen Bakke overtok bruket i 1952. Asbjørn (født 1896) fikk 3 barn, sønnen Henrik overtok bruket i 1973. Henrik (født

1923) fikk 4 barn. Eldste sønnen ble hetende Asbjørn. Asbjørn (født 1952) fikk 2 sønner, eldste ble hetende Henrik.

Det er Henrik (født 1976) med familie som nå har tatt over den gamle Lensmannsgården, og som også bor på eiendommen. Henrik og kona Sylvia fikk i 2006 sønnen Asbjørn.

2.5 Andre historier fra lensmannsgården

I perioden Asbjørn Sigbjørnsen Bakke var lensmann, skal både Gjest Baardsen og Ole Høyland ha sittet i arresten på gården. I følge Baardsens biografi, "Mitt liv", som ble skrevet mens han satt på Akershus Festning, skal han ha sittet i arresten på Bakke i 14 dager. Han ble sendt videre derfra til Flekkefjord og fengselet i Farsund. Han rømte fra Farsund kort tid etter.

Hans Nielsen Hauge besøkte gården da han reiste over Tronåsen. Kona til lensmannen, Karen Tollaksdatter Børen, var haugianer. Noen hadde varslet presten Emanuel Lund som forsøkte å få han fengslet. Men lensmannskona klarte å lure Hauge ut bakdøra, og videre over mot Feda, før lensmannen kom tilbake fra oppdrag langs Sirdalsvannet.

I sine reiseskildringer forteller Ivar Aasen om da han reiste gjennom bygda til Feda i november 1844. Han nevner en kjedebro som nettopp var gjort ferdig, nemlig Bakke bro. Han gir en detaljert beskrivelse Bakke bro, samt landskapet utover Sirnes og sin vandring forbi lensmannsgården.

2.6 Lensmannsvesnet i Norge

Teksten er hentet fra historikkdelen for Landsverneplanen for justissektoren. Den sier noe om hvordan lensmannsvesnet generelt var innordnet tidligere.

Ved inngangen til 1800-tallet var det kommunenes ansvar å holde politi. I byene ble politioppgavene skjøttet av et spekter med delvis overlappende instanser: Byfogdene, politimestrene, vekterkorps og borgerbevæpning. (...)

På bygdene var forholdene mer oversiktlige, da fogden var overordnet embetsmann mens lensmannen satt med lokalkunnskapene. Også her ble befolkningen mobilisert når fogd og lensmann trengte folkehjelp.

Tidlig på 1600-tallet ble tinglagene beordret å bygge tingstuer som egne hus der retten kunne settes, og i noen bygder ble dette også gjort. Enkelte steder ble ordningen med separat oppførte tingstuer videreført i lang tid. Vanligere var det at man leide en stue på en romslig gård med god beliggenhet. Ofte ble en stue på lensmannsgården benyttet. Det var en praktisk ordning fordi lensmannen likevel hadde rollen som vert på tinget.

I straffeforfølgingen var det tett samarbeid mellom fogd, sorenskriver og lensmann, det hele administrert av amtmannen. Amtmannen formulerte tiltalen. Fogden fungerte som aktor på bygdetinget, som han også ledet. Sorenskriveren var dommer og fra 1796 også forhørsdommer. Det var sorenskriveren som sto for forhørene som ble lagt til grunn for tiltalen. Lensmannen var den som undersøkte mulige forbrytelser og som foretok arrester. Det var også lensmannen som sto for alt det praktiske ved organiseringen av

bygdetinget. Fra tingholdspengene sørget han for tingstuen og for kost og losji for de som skulle ha slikt underhold.

Lensmannens oppgaver var mange. Han skulle kreve inn skatter på høsttinget. Han skulle sørge for tilsyn og vedlikehold av veiene. Han satt i fattigkommisjonen og hadde ansvaret for å utarbeide fattigmannstallet. Han hadde ansvar for å inndrive skoleavgiftene og skaffe læreren husrom. Ikke minst skulle lensmannen undersøke saker som tilhørte kongen, altså saker som var underlagt offentlig påtale. Lensmannen var en av de viktigste kontaktflatene mellom bøndene og øvrigheten. Han var involvert i de fleste betydningsfulle begivenheter i bygda. Derfor har han hatt både formell og uformell makt. Han har hatt et tillitsverv og han har vært en mann det kunne være lurt å holde seg på parti med.

Stillingen som lensmann gikk ofte i arv fra far til sønn. Rettsoppgavene var knyttet til lensmannsgården og sønnen hadde ofte i praksis fungert som lensmann en god stund før den gamle lensmannen trakk seg tilbake. De færreste kunne leve av å være lensmann ene og alene. Så langt tilbake vi kjenner har lensmannen fått stykkprisbetalt. Han har blant annet fått andel av bøtene han har inndrevet. Ikke før i 1974 gikk lensmennene over på fastlønn. Derfor kunne man ikke bli lensmann uten at man i utgangspunktet satt rimelig godt i det. For å fungere i stillingen måtte lensmannen også være en ansett mann i bygda.

Foto: Riksantikvaren 2016

Dette fotoet fra 1972 viser Bakke lensmannsgård med en låve, et uthus og en utedo. Låven ble revet på slutten av 1970- tallet, mens uthuset og utedoen ble revet på midten av 1980- tallet. Ukjent fotograf. Foto eies av Henrik Imhof Bakke.

2.7 Byggeskikk i området (dagens Flekkefjord kommune)

Den Mandalske stueform

Bakke lensmannsgård har en struktur som kan minne om det samfunnsforskeren Eilert Sundt beskrev som "Den Mandalske stueform". Dette var en utbredt bygningstype på bygdene i østre del av Vest- Agder.

Disse bygningene er symmetriske midtgangshus. De er skjevt røstet; på baksiden går taket lengre ned enn på forsiden. Innvendig er huset delt av en midtgang med trapp. En laftet stue på hver side av midtgangen utgjør hovedrommene i første og andre etasje. I første etasje ble de to rommene innredet som dagligstue og bestestue. I begge rommene kunne det være veggfaste senger med hyller og skap langs innerveggen. At ovnspipene ble lagt til framsiden av husene er et særtrekk ved "Den Mandalske stueform", og forekommer ikke noe annet sted i landet.

I første etasje har lensmannsgården en stue på hver side av en midtre gang. I den bakre del av gangen ligger det opprinnelige kjøkkenet. I dag er det også et kjøkken bak den søndre stuen. Dette rommet ble omgjort til kjøkken på 1900- tallet. Her har det sannsynligvis tidligere vært et kammers som på bygninger med Den Mandalske stueform. Det er bevart en pipe i tingstua og en i kjøkkenet i det opprinnelige kjøkkenet. Bygningen skiller seg fra Den Mandalske stueform ved at pipen i stuen er plassert lenger bak enn det som var vanlig. I tillegg er ikke bygningen skeivrøstet, og den har ikke hatt veggfaste senger med hyller og skap.

Empire

Nærområdet til lensmannsgården var på 1800-tallet, og tidligere, preget av mindre og enklere hus. Hovedhuset på gården skiller seg derfor fra byggeskikken her, men den har visse likhetstrekk med bebyggelsen i Flekkefjord by.

Lensmannsgården har mange trekk fra empiren. Dette var den ledende stilretningen på kontinentet de første tiårene av 1800-tallet. Empirens arkitektur bygget videre på antikkens formspråk. I Norge ble dette formspråket omtolket på trebygninger.

Flekkefjord by har en lang rekke empirebygninger, og lensmannsgården har mange av de samme trekkene som disse. Sannsynligvis ble inspirasjonen til utformingen av lensmannsgården hentet fra Flekkefjord. I byen var empiren utbredt mellom 1810-1840, og senempiren mellom 1840-1870. Bakke lensmannsgård har i hovedsak trekk fra den første perioden.

Lensmannsgårdens hoveddør (på østfasaden) er et eksempel. Den har en utforming man ser igjen flere steder i byen. Døren er tofløyet, og hvert dørblad har 5 utenpåliggende fyllinger. Tilsvarende dør er det bla. på Dr. Kraftsgate 8 og 19, Kirkegaten 32, 36, og 22 i Flekkefjord. Det kan ha vært samme håndverker som har laget disse, eller man kan ved oppføring av lensmannsgården ha hentet inspirasjon fra byen. Dette er en dørtype som er svært vanlig i empiren, også utenfor kommunens grenser, og det vil derfor ikke være naturlig å definere dette som et lokalt trekk, men heller et stiltrekk.

Bygningen har saltak med svai, en takform som ikke forekommer særlig ofte i Vest-Agder sammenlignet med deler av Vestlandet. Denne takformen er imidlertid å finne på enkelte bygninger i Flekkefjord by. Arkitekturen i dagens Flekkefjord kommune har nemlig flere fellestrekk med arkitekturen vestover enn det arkitekturen i resten av Vest-Agder har. I Flekkefjord forekommer saltak med svai på bygninger fra Louis seize perioden (1790-1810) og empiren. Man ser den blant annet på Allegaten 15 og Dr. Kraftsgate 19 i Flekkefjord. I tillegg har byen flere bygninger der valmtaket er avsluttet med en svai.

Empiren var en periode med få lokale/regionale særtrekk, og lensmannsgården har en utforming som man ser igjen på bygninger flere andre steder i landet fra den samme periode. Bygningens utforming har derfor mer sammenheng med de stilimpulser som rådte da den ble oppført enn lokal byggeskikk.

Foto: Riksantikvaren 2016

Kildehenvisning:

Brandstrup, Charlotte Kure: *Dendrokronologisk undersøgelse af Lensmannsgården i Bakke, Gnr. 138, Bnr. 05, Flekkefjord kommune, Vest-Agder fylke Norge*. NNU-rapport 57 – 2014.

Flekkefjord kommune og Vest- Agder fylkeskommune, Veileder – Vedlikehold og utbedring av bevaringsverdig bebyggelse i Flekkefjord sentrum

Hageland, Torfinn: *Gamle veger i Vest- Agder, Statens vegvesen Vest- Agder*, 2000.

Kjus, Audun: *Justissektorens værelser. Landsverneplan for justissektoren – historikk*. Justis- og politidepartementet og Statsbygg, 2010.

Ramsli, Lars: *"Bakke bygdebok – Gards- og slektshistorie – Del 2 – Gardsnr. 135-150"*, Flekkefjord historielag i samarbeid med Bakke bygdeboknemd, 2002

Internett:

Kulturminnesøk: <http://www.kulturminnesok.no/Lokaliteter/Vest-Agder/Flekkefjord/Postvegen-som-rideveg5>

Arkivportalen: http://www.arkivportalen.no/side/aktor/detaljer?aktorId=no-IKAV_arkiv_000000001238

Naturtriangelet: <http://naturtriangelet.no/historier/historier-flekkefjord/12-bakke-lensmannsg%C3%A5rd>